

نقش پنهان عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران^۱

مهدی سبحانی نژاد *

زهرا امیری **

محمد حسن میرزا محمدی ***

پذیرش نهایی: ۹۳/۸/۲۷

دریافت مقاله: ۹۳/۳/۲۹

چکیده

این پژوهش در راستای بررسی چگونگی اثرگذاری پنهان عوامل آموزشی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان با رویکرد کیفی و با تلفیقی از روشهای مصاحبه پژوهی و تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. پنج مدرسه و سی دانش آموز به صورت هدفمند (با معیار زنجیره‌ای شاخص) انتخاب شده، و ابزار مصاحبه (از نوع نیمه رهنمودی) مورد استفاده قرار گرفته‌اند. تجزیه و تحلیل یافته‌ها بر مبنای تحلیل محتوای کیفی انجام شده، و کدگذاری یافته‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، گزینشی و محوری صورت گرفته است. اعتبار و اعتمادپذیری یافته‌ها از طریق شیوه‌های کنترل اعضا، اجماع سه سویه، بازنگری ناظران و مصاحبه‌ها توسط پژوهشگر، تأمین شده است. یافته‌های پژوهش، حاکی از اثرگذاری پنهان عوامل آموزشی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان در سطوح سه گانه (شناختی، عاطفی و رفتاری)، در دو وجه مثبت و منفی است. این اثرگذاری در قالب جدولهای مقاله، ترسیم و الگوی برآمده از یافته‌های پژوهش نیز با ارائه شروط مقدماتی (حضور دانش آموز در جو مدرسه)، لازم (تعامل دانش آموز با انواع عوامل پنهان مدرسه)، کافی (بروز انواع مقوله‌های مثبت و منفی پنهان عوامل آموزشگاهی موثر بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموز) و مکمل (فهرست راهکارهای کاهش تأثیرات مقوله‌های منفی و نیز تقویت تأثیر مقوله‌های مثبت پنهان مدرسه بر هویت اسلامی - ایرانی)، چگونگی اثرگذاری عوامل پنهان آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان را تبیین کرده است. پیامد مثبت تحقق شروط چهار گانه بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان، حرکت دانش آموز در مسیر درک، گرایش و عمل به رفتارهای همسو با هویت اسلامی - ایرانی است.

کلید واژه‌ها: عوامل آموزشگاهی و برنامه درسی پنهان، هویت اسلامی - ایرانی در تعلیم و تربیت.

۱ - این مقاله برگرفته از پایان نامه با عنوان "بررسی کیفی مؤلفه‌های برنامه ریزی درسی پنهان بر هویت اسلامی ایرانی دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران در سال ۹۱ - ۹۰ است.

sobhaninejad@shahed.ac.ir

* دانشیار برنامه ریزی درسی دانشگاه شاهد

** نویسنده مسئول: دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی دانشگاه شاهد. amiri.z2012@yahoo.com

mirzamohammadi@shahed.ac.ir

*** دانشیار فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه شاهد

مقدمه

یکی از مفاهیمی که دهه های بسیاری مورد توجه پژوهشگران عرصه آموزش است، مفهوم "برنامه درسی پنهان" است که با وجود قدمت این مفهوم در حوزه آموزش در ادبیات علوم مرتبط با آن، مفاهیمی با عناوین "برنامه ریزی پنهان درسی" یا "برنامه ریزی درسی پنهان" دیده نمی شود. این امر، می تواند حاکی از این باشد که برنامه درسی پنهان، مفهومی نیست که از قبل و با اهداف قبلی، مدنظر "برنامه ریزان" است و از این رو در برنامه به آن، تصریح شود. اگرچه، آرای اندیشمندان در ارتباط با وجوه و میزان قصدشده بودن و قصدنشده بودن این برنامه، مختلف است و یکی از دلایل آن را می توان تفاوت زاویه نگاه این افراد در نگرستن به یکی از سؤالات مهم این عرصه یعنی "پنهان بودن مفاهیم از دید چه کسی" دانست، مسلم و قطعی است که این مفهوم در برنامه درسی رسمی و آشکار مدرسه، تصریح نمی شود.

اغلب صاحب نظران و محققان بر این باورند که برنامه درسی پنهان، مجموعه پیامدهای کسب شده و نتایج و تجربه های عوامل آموزشی است که با قرار گرفتن در درون و فضای کلاس درس و مدرسه برای دانش آموز به دست می آید (سبحانی نژاد و منافی، ۱۳۹۰: ۱۶۴؛ علیخانی و مهرمحمدی، ۱۳۸۴: ۱۲۹ و ۱۳۰) و می تواند از دو رویکرد مهم نسبت به برنامه درسی پنهان تأثیر پذیرد. لینچ (۱۹۸۹) این دو رویکرد را نئومارکسیست^۱ و کارکردگرا^۲ می داند.

مربانی که به دیدگاه نئومارکسیست تأکید دارند (به عنوان مثال آنیون^۳، ۱۹۸۰؛ اپل^۴، ۱۹۸۰؛ جیرو^۵، ۱۹۸۳ و مارتینسون^۶، ۲۰۰۳) بر ارتباط بین تحصیل و کار از طریق شناسایی هنجارهای ضمنی رفتار در هر دو محیط، تمرکز می کنند. آنها این نکته را بررسی می کنند که چگونه روابط اجتماعی حاکم بر محیط تحصیل (زندگی مدرسه ای)، نابرابری اجتماعی، نژادی، جنسی و ارتباط بین تحصیل و اقتصاد را بازتولید می کند. از سوی دیگر، مربیان کارکردگرا (به عنوان مثال، دربین^۷، ۱۹۶۸ و جکسون^۸، ۱۹۶۸) مدارس را، بستری در نظر می گیرند که از طریق آن،

- 1 - Neo-Marxist perspective
- 2 - The functionalist perspective
- 3 - Anyon
- 4 - Apple
- 5 - Giroux
- 6 - Martinson
- 7 - Dreeben
- 8 - Jackson

دانش آموزان، هنجارهای اجتماعی، ارزشها و مهارتهایی را یاد می‌گیرند که برای عملکرد و کمک به جامعه خود نیاز دارند (اسکلتون^۱، ۱۹۹۷). مطابق با نظر جکسون^۲ (۱۹۹۰) و دربین^۳ (۱۹۶۸) تجارب اجتماعی مدارس، دانش آموزان را قادر می‌سازد تا هنجارها و ویژگیهایی را بیاموزند که برای زندگی بزرگسالیشان، ضروری است (سری و دگنای^۴، ۲۰۰۹: ۹۲۶).

برنامه درسی پنهانی، که حاصل از عوامل آموزشی است از تعامل اجتماعی دانش آموزان با عوامل یاد شده به دست می‌آید؛ از این رو بر رویکرد کنش متقابل نمادین (تعامل) مبتنی است. رویکرد کنش متقابل^۵ نمادین (تعامل)، بر تعامل و کنش متقابل افراد بر یکدیگر (افراد با افراد و افراد با محیط)، مبتنی است. اعتقاد رویکرد کنش متقابل نمادین بر این است که آنچه در بخشهای هر نظام آموزشی، شامل محتوای کتابهای درسی، نوع امتحانات، نوع روابط معلم - شاگرد، انتظارات معلم، انتظارات شاگرد و قوانین و مقررات، قابل مشاهده است، حاصل تعاملات بین فردی چون معلم - دانش آموز، معلم - مدیر و سایر گروه‌های ذی نفع (سبحانی نژاد و منافی، ۱۳۹۰: ۱۴۳) نیست. آنچه از این کنشها و واکنشها ایجاد می‌شود، برقراری نوعی اخلاقیات، ارزشها، تعهدات، مسئولیتها، باورها، رفتارها و عملکردها است. در واقع، در خلال این دسته از تعاملات، افراد نوعی جامعه پذیری و فرهنگ پذیری را تجربه می‌کنند و نقشها، مسئولیتها و هنجارهای جدیدی شکل می‌گیرد (سبحانی نژاد و منافی، ۱۳۹۰: ۱۴۲).

بررسی پژوهشهای قبل (سیلور، الکساندر و لوئیس، ۱۳۷۸: ۴۵۱ - ۴۵۳؛ فتحی و واحد چوکده، ۱۳۸۵: ۱۰۳؛ مهram و همکاران، ۱۳۸۵: ۳ و بیان فر و همکاران، ۱۳۸۹: ۵۸)، نشان داد که زمینه‌های آموزشی چون معلم، دانش آموز، روش تدریس، ارزشیابی، محتوا، قوانین و مقررات و مکان فیزیکی را می‌توان به عنوان عوامل برنامه درسی پنهان (مهram و همکاران، ۱۳۸۵: ۳) مورد توجه قرار داد که بر زندگی دانش آموزان و از جمله تجلی هویت اسلامی - ایرانی در وجود آنها تأثیر بسیاری دارد.

هویت اسلامی - ایرانی، برابندی است که از شناخت، درونی کردن و پایبندی عملی به

1 - Skelton
2 - Jackson
3 - Dreeben
4 - Sari & Doganay
5 - Interactionism

آموزه‌های اسلامی - ایرانی برای افراد به دست می‌آید (سبحانی نژاد و امیری، ۱۳۹۲: ۴۱۸)؛ یعنی می‌توان آن را در سه سطح شناخت (آگاهی ذهنی از آموزه‌های اسلامی - ایرانی)، عاطفه (احساس عاطفه و علاقه به این آموزه‌ها) و رفتار (نمود آشکار این آموزه‌ها در رفتار فرد) (بهنر، ۱۳۸۴: ۱۷)؛ معماریان، ۱۳۹۰: ۴۸)، مورد بررسی قرار داد. این آموزه‌ها، پنج بعد دینی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی دارد و مبنایی برای هویت‌سازی اسلامی - ایرانی است با این توضیح که چنانچه آموزه‌های اسلامی - ایرانی در هر بعد، مورد پذیرش جامع فرد قرار گیرد (پذیرش در سه سطح شناختی، عاطفی و رفتاری) فرد در آن بعد، هویت یافته اسلامی - ایرانی می‌شود و با پذیرش جامع تمام ابعاد، هویت اسلامی - ایرانی در تمام ابعاد در وجود وی تجلی می‌یابد (سبحانی نژاد و امیری، ۱۳۹۲: ۴۱۸ و ۴۱۹).

چگونگی تجلی هویت اسلامی - ایرانی در وجود افراد با نظر به رویکرد ساختگرا انجام می‌شود. ساختگرایی بر این باور است که هویت، ساخته و پرداخته اوضاع اجتماعی انسانها است و به مکتب کنش متقابل اجتماعی (نمادین) اشاره دارد (زهیری، ۱۳۸۹: ۶۲ تا ۶۴). انسانها در تعامل با جامعه و از جمله ابعاد پنجگانه آموزه‌های اسلامی - ایرانی، خویشتن خود را می‌شناسند یا می‌سازند. این پژوهش برای بررسی سؤالات پژوهشی خود در نظر دارد و جوهی از تجربه‌های زمینه‌های آموزشی چون معلم، دانش آموز، روش تدریس، ارزشیابی، محتوا، قوانین و مقررات و مکان فیزیکی (مهرام و همکاران، ۱۳۸۵: ۳) را بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان دختر مدارس دوره متوسطه شهر تهران، (هر عامل در یک سؤال جدا) بررسی کند.

هفت سؤال ذیل در پژوهش طرح و بررسی شده است:

- ۱ - تأثیر پنهان عامل معلم از عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟
- ۲ - تأثیر پنهان عامل دانش آموز از عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟
- ۳ - تأثیر پنهان عامل روش تدریس از عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟
- ۴ - تأثیر پنهان عامل ارزشیابی از عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟

- ۵ - تأثیر پنهان عامل محتوا از عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟
- ۶ - تأثیر پنهان عامل قوانین و مقررات از عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟
- ۷ - تأثیر پنهان عامل مکان فیزیکی از عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟

روش شناسی پژوهش

رویکرد پژوهش، کیفی، و با تلفیقی از روشهای مصاحبه پژوهی (در مرحله اجرای پژوهش و گردآوری اطلاعات)، تحلیل محتوای کیفی (در مرحله تجزیه و تحلیل یافته‌ها) و با نمونه گیری هدفمند (با معیار زنجیره ای شاخص) در مورد پنج مدرسه و سی دانش آموز، انجام شده است. اطلاعات مورد نیاز با استفاده از ابزار مصاحبه (از نوع نیمه رهنمودی) گردآوری شد. تجزیه و تحلیل یافته‌ها بر مبنای تحلیل محتوای کیفی انجام شده و کدگذاری یافته‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، گزینشی و محوری صورت گرفته است. اعتبار و اعتمادپذیری یافته‌ها از طریق شیوه‌هایی چون کنترل اعضا، اجماع سه سویه، بازنگری ناظرین و مصاحبه‌ها توسط پژوهشگر تأمین شده است.

شاخصهای هویت اسلامی - ایرانی که مورد بررسی قرار گرفته است، پنج بعد دینی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است و در قالب سؤالات مصاحبه به شکل پرسش از دانش آموزان در هر سه بعد شناختی، عاطفی و رفتاری (همانگونه که ذکر شد، این سه بعد در کنار همدیگر موجب تجلی هویت اسلامی - ایرانی می‌شود) مورد بررسی قرار گرفته است. برخی از سؤالات مصاحبه، عبارت است از:

آیا معلم بر آگاهی شما از آموزه‌های اسلامی - ایرانی، علاقه‌مند شدن نسبت به آنها و رفتارهای اسلامی - ایرانی نقشی دارد؟ اگر بله، چگونه؟

آیا دانش آموزان کلاس و مدرسه بر آگاهی شما از آموزه‌های اسلامی - ایرانی، علاقه‌مند شدن نسبت به آنها و رفتارهای اسلامی - ایرانی نقشی دارد؟ اگر بله، چگونه؟

آیا روش تدریس معلم بر آگاهی شما از آموزه‌های اسلامی - ایرانی، علاقه‌مند شدن شما نسبت به آنها و رفتارهای اسلامی - ایرانی نقشی دارد؟ اگر بله، چگونه؟

آیا ارزیابی معلم از آموخته‌های شما بر آگاهی شما از آموزه‌های اسلامی - ایرانی، علاقه‌مند شدن نسبت به آنها و رفتارهای اسلامی - ایرانی نقشی دارد؟ اگر بله، چگونه؟

آیا کتابهای مدرسه بر آگاهی شما از آموزه‌های اسلامی - ایرانی، علاقه‌مند شدن نسبت به آنها و رفتارهای اسلامی - ایرانی نقشی دارد؟ اگر بله، چگونه؟

آیا قوانین و مقررات مدرسه بر آگاهی شما از آموزه‌های اسلامی - ایرانی، علاقه‌مند شدن نسبت به آنها و رفتارهای اسلامی - ایرانی نقشی دارد؟ اگر بله، چگونه؟

آیا ساختمان مدرسه و محیط کلاسها بر آگاهی شما از آموزه‌های اسلامی - ایرانی، علاقه‌مند شدن نسبت به آنها و رفتارهای اسلامی - ایرانی نقشی دارد؟ اگر بله، چگونه؟

جامعه مورد بررسی، نمونه و روشهای نمونه گیری در قالب جدول شماره ۱ ذکر شده است.

جدول ۱: جامعه، نمونه، حجم نمونه و روش نمونه گیری مراحل گوناگون فرایند پژوهش

زنجیره ای با معیار شاخص		روش نمونه گیری	مدارس	جامعه مورد بررسی پژوهش مرحله فرایند اجرا
۵ مدرسه		حجم نمونه		
۴ نفر	زنجیره ای با معیار شاخص	روش نمونه گیری	دانش آموزان	جامعه مورد بررسی پژوهش مرحله فرایند اجرا
۲ نفر	دسترسی آسان ^(۱)			
۶ نفر	زنجیره ای با معیار شاخص			
۶ نفر	زنجیره ای با معیار شاخص			
۶ نفر	زنجیره ای با معیار شاخص			
۴ نفر	زنجیره ای با معیار شاخص			
۲ نفر	دسترسی آسان			
۳۰ دانش آموز		حجم نمونه		
نمونه گیری از اطلاعات ^۱ بر اساس دلالت جامع بر موضوع		روش نمونه گیری	تمام مصاحبه های پیاده، و مشاهدات ثبت شده	جامعه مورد بررسی پژوهش پس از فرایند اجرا (مرحله توصیف)
موارد حساس و برجسته		حجم نمونه		
نمونه گیری از اطلاعات بر اساس گردآوری کامل موارد مرتبط		روش نمونه گیری	تمام مصاحبه های پیاده، و مشاهدات ثبت شده	جامعه مورد بررسی پژوهش پس از فرایند اجرا (مرحله تحلیل)
موارد		حجم نمونه		
نمونه گیری از درون اطلاعات ^۲ بر اساس موارد حساس و برجسته		روش نمونه گیری	تمام مصاحبه های پیاده، و مشاهدات ثبت شده	جامعه مورد بررسی پژوهش پس از فرایند اجرا (مرحله تفسیر)
موارد حساس و برجسته		حجم نمونه		
نمونه گیری بازنمودی ^۳ بر اساس به اشباع رسیدن توضیح موضوع به مخاطب		روش نمونه گیری	تمام مصاحبه های پیاده، و مشاهدات ثبت شده	جامعه مورد بررسی پژوهش پس از فرایند اجرا (مرحله ارائه یافته ها)
تا حد اشباع درک مخاطب		حجم نمونه		

بررسی سؤالات پژوهش

بررسی سؤال اول: تأثیر پنهان عامل معلم از عوامل آموزشی بر هویت اسلامی - ایرانی

دانش آموزان دختر مدارس دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟

- 1 - material sampling
- 2 - sampling within the material
- 3 - presentational sampling

جدول ۲: تأثیر مقوله های محوری اثر پنهان معلم بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان

شبهه	مقوله محوری اثر پنهان منفی عامل معلم	شبهه	مقوله محوری اثر پنهان مثبت عامل معلم	
-----	-----	مصاحبه	اثر مثبت صحبت های غیررسمی معلم در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی بر تکمیل، ارتقا، تقویت و اعتلای آگاهیهای دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	شناختی
مصاحبه / مشاهده	اثر منفی ناتوانی علمی معلم به منظور پاسخگویی به ابهامات دانش آموزان در زمینه هویت اسلامی - ایرانی بر به ورطه خطا افتادن و انحراف ادراک و فهم دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت توانمندی علمی معلم در بحث و گفتگوهای علمی دوستانه در زمینه هویت اسلامی - ایرانی بر اعتلا و هدایت ادراک و اصلاح فهم دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	
مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر منفی بیان مطالب نامتناسب با سن دانش آموزان در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی بر تضعیف ادراک دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	-----	-----	
مصاحبه	اثر منفی ایجاد فضای منفی غیردوستانه از طریق بیان بد و نامناسب نکات مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر تضعیف گرایش، ایجاد حس منفی، کاهش اشتیاق و رغبت دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه	اثر مثبت ایجاد فضای مثبت دوستانه از طریق دلنشین و جذاب بیان کردن مسائل مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر تثبیت و افزایش گرایش، افزایش انگیزه و اشتیاق دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	عاطفی
-----	-----	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت ایجاد جو دوستانه علمی قابل اعتماد از سوی معلم در حیطه هویت اسلامی - ایرانی بر برانگیختگی و تشویق دانش آموز به سمت زمینه های مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی	
مصاحبه / مشاهده	اثر منفی انگیزه کافی نداشتن در زمینه فعالیتهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر کاهش رغبت و اشتیاق دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی و تردید و تزلزل به ارزشهای آن	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت با انگیزه بودن معلم در عرصه های همسو با هویت اسلامی - ایرانی بر ترغیب دانش آموز به سمت زمینه های مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی	
-----	-----	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت ایجاد سؤالیهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در ذهن دانش آموزان بر تقویت گرایش دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	
مصاحبه / مشاهده	اثر منفی تشویق رفتارها و فعالیتهای نادرست دانش آموزان در زمینه هویت اسلامی - ایرانی بر کاهش رغبت دانش آموز به رفتارهای صحیح مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی	-----	-----	

ادامه جدول ۲: تأثیر مقوله های محوری اثر پنهان معلم بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان

شبهه	مقوله محوری اثر پنهان منفی عامل معلم	شبهه	مقوله محوری اثر پنهان مثبت عامل معلم	
مصاحبه	اثر منفی شاخصهای نامطلوب رفتاری معلم بیان کننده نکات مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر تضعیف و تخریب رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در دانش آموز	مصاحبه	اثر مثبت شاخصهای مطلوب رفتاری معلم بیان کننده نکات مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر تعالی، بهبود، تحکیم و اصلاح رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان	رفتاری
-----	-----	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت اقدام عملی معلم بیان کننده نکات مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در خصوص آراستگی ظاهری بر بهبود و تحکیم رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان	
مصاحبه	اثر منفی عدم پایداری معلم به هنجارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر تزلزل رفتار، افزایش رفتارهای ناصحیح و تحکیم رفتارهای ضد مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت پایداری عملی معلم به هنجارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر تکوین، ارتقا، تکمیل رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان	
مصاحبه / مشاهده	اثر منفی عدم پاسخگویی به سؤالات مطرح شده از سوی دانش آموزان در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی بر انحراف و کجروی رفتارها و تثبیت رفتارهای ضد هویت اسلامی - ایرانی در دانش آموز	-----	-----	
مصاحبه / مشاهده	اثر منفی مدیریت نامطلوب رفتارها از سوی معلم در بحثهای کلاسی مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر کاهش و تخریب رفتارها و افزایش رفتارهای ضد هویت اسلامی - ایرانی دانش آموز	-----	-----	
مصاحبه	اثر منفی اظهارات بیش از حد معلم در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی بر کاهش و تضعیف رفتارها و فعاليتها و تنزل رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموز	-----	-----	

جدول شماره ۲، نشاندهنده تأثیر پنهان عامل معلم بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان است به طوری که در سطح شناختی صحبت های غیررسمی معلم در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی و توانمندی علمی معلم در بحث و گفتگوهای علمی دوستانه در زمینه هویت اسلامی - ایرانی اعتدالی ادراک دانش آموزان در زمینه عرصه های هویت اسلامی - ایرانی را به همراه دارد. این در حالی

است که ناتوانی علمی معلم به منظور پاسخگویی به ابهامات دانش آموزان در زمینه هویت اسلامی - ایرانی، بیان مطالب نامتناسب با سن دانش آموزان در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان اثر منفی و تضعیف کننده دارد. در سطح عاطفی، ایجاد فضای مثبت دوستانه از طریق دلنشین و جذاب بیان کردن مسائل مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، ایجاد جو دوستانه علمی قابل اعتماد از سوی معلم در حیطه هویت اسلامی - ایرانی، با انگیزه بودن معلم در عرصه های همسو با هویت اسلامی - ایرانی و ایجاد سؤالهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در ذهن دانش آموزان، تقویت و تحکیم گرایش دانش آموزان به سمت هویت اسلامی - ایرانی را نوید می دهد؛ اما ایجاد فضای منفی غیردوستانه از طریق بیان بد و نامناسب نکات مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، انگیزه کافی نداشتن در زمینه فعالیتهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی و تشویق رفتارها و فعالیتهای نادرست دانش آموزان در زمینه هویت اسلامی - ایرانی کاهش رغبت دانش آموزان را به دنبال دارد. در سطح رفتاری، شاخصهای مطلوب رفتاری معلم بیان کننده نکات مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، اقدام عملی معلم بیان کننده نکات مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در خصوص آراستگی ظاهری و پایبندی عملی معلم به هنجارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، موجب تکوین و اصلاح رفتارهای همسو با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان می شود و شاخصهای نامطلوب رفتاری معلم بیان کننده نکات مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، عدم پایبندی معلم به هنجارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، عدم پاسخگویی به سؤالات مطرح شده از سوی دانش آموزان در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی، مدیریت نامطلوب رفتارها از سوی معلم در بحثهای کلاسی مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی و اظهارات بیش از حد معلم در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی تخریب رفتارهای صحیح و افزایش رفتارهای ضد هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان را هشدار می دهد.

۲ - بررسی سؤال دوم، تأثیر پنهان عامل دانش آموز از عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی -

ایرانی دانش آموزان دختر مدارس دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟

جدول ۳ - تأثیر مقوله‌های محوری اثر پنهان دانش آموز بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان

پنجه	مقوله محوری اثر پنهان منفی عامل دانش آموز	پنجه	مقوله محوری اثر پنهان مثبت عامل دانش آموز	
مصححیه/مشاهده	اثر منفی صحبت‌ها و بحث‌های غیرمستدل، نا آگاهانه و نادرست دوستان در زمینه هویت اسلامی - ایرانی بر تضعیف و انحراف ادراک و کجروی فهم دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	مکملیه/مشاهده	اثر مثبت صحبت‌ها و بحث و گفتگوهای مستدل دوستان در زمینه هنجارها، رفتارها و مسائل مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر رشد آگاهی و اصلاح درک و اعتلای فهم دانش‌آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	توسعه
مصححیه/مشاهده	اثر منفی مشوقانه حرف زدن دوستان در زمینه رفتارهای ضد هنجارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر تشویق دانش آموز به هنجارهای ضد هویت اسلامی - ایرانی	مکملیه/مشاهده	اثر مثبت مشوقانه و مشوقانه حرف زدن دوستان در زمینه فعالیتها، منابع و رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر افزایش رغبت و اشتیاق و گرایش دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	عاطفی
مصححیه	اثر منفی علاقه‌مند نبودن دوستان به ارزشها، فعالیتها و رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر تزلزل و کاهش گرایش و رغبت دانش آموز به هویت اسلامی - ایرانی	مکملیه/مشاهده	اثر مثبت گرایش آگاهانه دوستان به ارزشها، فعالیتها، منابع و رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر تقویت رغبت و انگیزه و افزایش علاقه دانش آموز به هویت اسلامی - ایرانی	
مصححیه/مشاهده	اثر منفی بی ادبانه، تمسخرانه و جانبدارانه حرف زدن دوستان در زمینه رفتارها و مسائل مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر گرایش بیشتر دانش آموز به هنجارهای ضد، تردید نسبت به هنجارها و تزلزل گرایش به هویت اسلامی - ایرانی	---	-----	مصححیه/مشاهده
مصححیه/مشاهده	اثر منفی بی انگیزگی دوستان به منظور فعالیتهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر تضعیف گرایش دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	---	-----	
مصححیه	اثر منفی پایبندی دوستان به فعالیتها و رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر افزایش رفتارهای ضد، تخریب، به ورطه خطا افتادن و انحراف رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در دانش آموز	مصححیه/مشاهده	اثر مثبت پایبندی دوستان به هنجارها و رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر اصلاح رفتارهای نادرست و تکوین و تثبیت رفتارهای صحیح مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی	رفتاری
---	-----	مصححیه/مشاهده	اثر مثبت فعالیتهای دوستان در زمینه‌های هویت اسلامی - ایرانی بر تکوین و تحکیم رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی	
مصححیه/مشاهده	اثر منفی شاخصهای نامطلوب رفتاری دوستان بر افزایش رفتارهای ضد هویت اسلامی - ایرانی در دانش آموز	مصححیه/مشاهده	اثر مثبت شاخصهای مطلوب رفتاری دوستان در مسیر هویت یافتگی اسلامی - ایرانی بر تقویت و تعالی رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی	مصححیه/مشاهده
مصححیه/مشاهده	اثر منفی رفتارهای حاکی از کم ظرفیتی دوستان در بحثهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر تضعیف رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی ایرانی	مصححیه/مشاهده	اثر مثبت برقراری امکان بحثهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی توسط دوستان بر تقویت رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی	
مصححیه/مشاهده	اثر منفی رفتارهای ناپسند دوستان در برابر پایبندی دانش آموز به هویت اسلامی - ایرانی بر تضعیف رفتارهای صحیح مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در دانش آموز	---	-----	مصححیه/مشاهده
مصححیه/مشاهده	اثر منفی تکرار بیش از حد اظهارات دوستان در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی بر تضعیف رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در دانش آموز	---	-----	

جدول ۳، نشان دهنده تأثیر پنهان عامل دانش آموز بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان است به طوری که در سطح شناختی صحبت‌های دوستان در زمینه هنجارها، رفتارها و مسائل مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی و بحث و گفتگوی مستدل دوستان در زمینه هویت اسلامی - ایرانی، موجب رشد و اصلاح فهم دانش آموز در زمینه‌های همسو با هویت اسلامی - ایرانی می‌شود. در همین سطح، صحبت‌ها و بحثهای غیرمستدل، ناآگاهانه و نادرست دوستان در زمینه هویت اسلامی - ایرانی موجبات انحراف ادراک دانش آموز در زمینه مسائل همسو با هویت اسلامی - ایرانی را فراهم می‌کند. در سطح عاطفی، مشتاقانه و مشوقانه حرف زدن دوستان در زمینه فعالیتها، منابع و رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی و گرایش آگاهانه دوستان به ارزشها، فعالیتها، منابع و رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی تأثیر مثبتی بر تحکیم و تقویت گرایش دانش آموزان به سمت هویت اسلامی - ایرانی دارد در حالی که مشوقانه حرف زدن دوستان در زمینه رفتارهای ضدهنجارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، علاقه‌مند نبودن دوستان به ارزشها، فعالیتها و رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، بی‌ادبانه، تمسخرانه و جانبدارانه حرف زدن دوستان در زمینه رفتارها و مسائل مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی و بی‌انگیزگی دوستان به منظور فعالیتها مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، تضعیف علاقه دانش آموز نسبت به هویت اسلامی - ایرانی را در بر دارد. در سطح رفتاری، پایبندی دوستان به هنجارها و رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، فعالیتها دوستان در زمینه‌های هویت اسلامی - ایرانی، شاخصهای مطلوب رفتاری دوستان در مسیر هویت یافتگی اسلامی - ایرانی و برقراری امکان بحثهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی توسط دوستان، تکوین و تحکیم رفتارهای صحیح همسو با هویت اسلامی - ایرانی را برای دانش آموزان به ارمغان می‌آورد اما پایبند نبودن دوستان به فعالیتها و رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، شاخصهای نامطلوب رفتاری دوستان، رفتارهای حاکی از کم‌ظرفیتی دوستان در بحثهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، رفتارهای ناپسند دوستان در برابر پایبندی دانش آموز به هویت اسلامی - ایرانی و تکرار بیش از حد اظهارات دوستان در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی، انحراف رفتارهای صحیح و افزایش رفتارهای ضد همسو با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان را به دنبال دارد.

۳- بررسی سؤال سوم، تأثیر پنهان عامل روش تدریس از عوامل آموزشی بر هویت اسلامی

- ایرانی دانش آموزان دختر مدارس دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟

جدول ۴ - نشاندهنده تأثیر مقوله‌های محوری اثر پنهان روش تدریس بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان

شبهه	مقوله محوری اثر پنهان منفی عامل روش تدریس	شبهه	مقوله محوری اثر پنهان مثبت عامل روش تدریس	
مصاحبه	دانش آموزان نظری نداشتند.	مصاحبه	اثر مثبت تدریس مفاهیم با استفاده از امکان مشاهده هنجارها و رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در سفر علمی به مراکز و اماکن هم راستا با آن بر اعتلای ادراک، ارتقاء و رشد فهم، تکمیل آگاهی دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	شناختی
-----	-----	مصاحبه	اثر مثبت تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی با استفاده از نمایش، فیلم، تصاویر، داستان و تمثیل بر افزایش رغبت، اشتیاق و علاقه دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	
-----	-----	مصاحبه	اثر مثبت تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی با استفاده از امکان برقراری فضای دوستانه و صمیمی گفتگوی معلم با دانش آموز بر افزایش گرایش مشتاقانه، تقویت و تحکیم رغبت و گرایش دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	
مصاحبه	اثر منفی ایجاد فضای غیردوستانه در تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی از طریق مباحثه دانش آموزان همراه با نظارت معلم بر تضعیف گرایش و رغبت و تردید دانش آموز نسبت به هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه	اثر مثبت تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی با استفاده از امکان برقراری جوّ دوستانه مباحثه بین دانش آموزان همراه با نظارت معلم بر تقویت و رشد اشتیاق و ترغیب دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	عاطفی
مصاحبه	اثر منفی تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی صرفاً از طریق سخنرانی بر تضعیف گرایش و کاهش رغبت دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه	اثر مثبت تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی با استفاده از تنوع روشهای تدریس در این حیطه بر اشتیاق و گرایش بیشتر، برانگیختگی و تقویت علاقه دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	
مصاحبه/مشاهده	اثر منفی ادای سریع و غیر واضح کلمات در تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر کاهش گرایش و رغبت دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	-----	-----	
مصاحبه	دانش آموزان نظری نداشتند.	مصاحبه	اثر مثبت تدریس الگوهای عملی رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی با استفاده از نمایش، فیلم، تصویر، داستان و تمثیل بر هدایت، اصلاح و ارتقای رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در دانش آموز	رفتاری

جدول ۴ نشاندهنده تأثیر پنهان عامل روش تدریس بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان است به طوری که در سطح شناختی تدریس مفاهیم با استفاده از امکان مشاهده هنجارها و رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در سفر علمی به مراکز و اماکن همراستا با آن، شرایط لازم به منظور رشد اطلاعات دانش آموزان را فراهم می کند. در سطح عاطفی، تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی با استفاده از نمایش، فیلم، تصاویر، داستان و تمثیل، تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی با استفاده از امکان برقراری فضای دوستانه و صمیمی گفتگوی معلم با دانش آموز، تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی با استفاده از امکان برقراری جو دوستانه مباحثه بین دانش آموزان همراه با نظارت معلم و تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی با استفاده از برانگیختگی دانش آموز از تنوع روشهای تدریس در این حیطه، زمینه ساز تحکیم گرایش و انگیزش دانش آموزان به سمت هویت اسلامی - ایرانی می شود. در حالی که ایجاد فضای غیردوستانه در تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی از طریق مباحثه دانش آموزان همراه با نظارت معلم، تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی صرفاً از طریق سخنرانی و ادای سریع و غیر واضح کلمات در تدریس مفاهیم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، بستر مخربی برای انگیزش دانش آموزان مهیا می کند. در سطح رفتاری، تدریس الگوهای عملی رفتارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی با استفاده از نمایش، فیلم، تصویر، داستان و تمثیل، امکان الگوسازی عملی به منظور تکوین و اصلاح رفتارهای دانش آموزان را در راستای هویت اسلامی - ایرانی فراهم می سازد.

۴ - بررسی سؤال چهارم، تأثیر پنهان عامل ارزشیابی از عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی -

ایرانی دانش آموزان دختر مدارس دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟

جدول ۵ - تأثیر مثبت مقوله‌های محوری اثر پنهان ارزشیابی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان

شبهه	مقوله محوری اثر پنهان مثبت عامل ارزشیابی	شبهه	مقوله محوری اثر پنهان منفی عامل ارزشیابی
شناختی	دانش آموزان نظری نداشتند.	مصاحبه	دانش آموزان نظری نداشتند.
عاطفی	دانش آموزان نظری نداشتند.	مصاحبه	دانش آموزان نظری نداشتند.
رفتاری	اثر مثبت احتساب عادلانه فعالیت‌های مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموز در ارزشیابی نهایی دروس همراستا با ابعاد مذکور بر تقویت، ارتقا و تحکیم و تثبیت تلاش عملی دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه	اثر منفی عدم احتساب فعالیت‌های دانش آموز در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی در ارزشیابی نهایی دروس همراستا با آن بر تخریب تلاش عملی دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی
	اثر مثبت مبنا قرار دادن کیفیت فعالیت‌های دانش آموز در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی به عنوان شاخص ارزشیابی نهایی دروس همراستا با آن بر اعتلا و ارتقای فعالیت‌های دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه	اثر منفی مبنا قرار ندادن کیفیت فهم دانش آموز (مبنا قرار دادن حافظه محوری) در زمینه هویت اسلامی - ایرانی به عنوان شاخص ارزشیابی نهایی دروس همراستا با آن بر تضعیف و به ورطه خطا افتادن تلاش عملی دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی
	اثر مثبت استفاده معلم از امکان برقراری آزمون‌های متعدد و متنوع اصلی و جبرانی در طول ترم به منظور حصول نتیجه ارزشیابی نهایی دروس همراستا با هویت اسلامی - ایرانی بر اصلاح، تکوین، رشد و تکمیل تلاش‌های دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه / مشاهده	اثر منفی اکتفای صرف به نتیجه آزمون پایانی به عنوان نتیجه ارزشیابی نهایی دروس همراستا با هویت اسلامی - ایرانی بر تخریب و کاهش تلاش عملی دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی

جدول ۵، نشان‌دهنده تأثیر پنهان عامل ارزشیابی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان است به طوری که در سطح رفتاری، احتساب عادلانه فعالیت‌های مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموز در ارزشیابی نهایی دروس همراستا با آن ابعاد، مبنا قرار دادن کیفیت فعالیت‌های دانش آموز در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی به عنوان شاخص ارزشیابی نهایی دروس همراستا با آن و استفاده معلم از امکان برقراری آزمون‌های متعدد و متنوع اصلی و جبرانی در طول ترم به منظور حصول نتیجه ارزشیابی نهایی دروس همراستا با هویت اسلامی - ایرانی، رشد‌دهنده رفتارها و فعالیت‌های همسو با هویت اسلامی - ایرانی در دانش آموزان است؛ اما عدم احتساب فعالیت‌های دانش آموز در ارتباط با هویت اسلامی - ایرانی در ارزشیابی نهایی دروس همراستا با آن، مبنا قرار ندادن کیفیت

فهم دانش آموز (مبنا قرار دادن حافظه محوری) در زمینه هویت اسلامی - ایرانی به عنوان شاخص ارزشیابی نهایی دروس همراستا با آن و اکتفای صرف به نتیجه آزمون پایانی به عنوان نتیجه ارزشیابی نهایی دروس همراستا با هویت اسلامی - ایرانی، فعالیتهای همسو با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان را کاهش می دهد.

۵ - بررسی سؤال پنجم، تأثیر پنهان عامل محتوا از عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان دختر مدارس دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟

جدول ۶ - تأثیر مقوله‌های محوری اثر پنهان محتوا بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان

شبهه	مقوله محوری اثر پنهان منفی عامل محتوا	روش	مقوله محوری اثر پنهان مثبت عامل محتوا	
مصاحبه	دانش آموزان نظری نداشتند.	مصاحبه	دانش آموزان نظری نداشتند.	شناختی
-----	-----	مصاحبه	اثر مثبت گاهی نبودن ورقهای کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی بر گرایش بیشتر دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	عاطفی
مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر منفی رنگ آمیزی نامناسب کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی بر کاهش گرایش دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت به کارگیری رنگهای زیبا، شاد و جذاب در کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی بر برانگیخته شدن و ترغیب دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	
مصاحبه	اثر منفی عدم وجود تصاویر مرتبط، زیبا و جذاب در کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی بر کاهش تمایل، اشتیاق و رغبت دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه	اثر مثبت به کارگیری تصاویر زیبای متناسب با سن، علایق و مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در کتاب درسی بر تعالی گرایش دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	
مصاحبه	اثر منفی چیدمان غیرمنطقی و نامنظم و عدم رعایت فاصله مناسب بین مطالب و سطرها در کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی بر تضعیف گرایش و اشتیاق و کاهش رغبت دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت چیدمان منظم و منطقی و رعایت فاصله مناسب بین مطالب و سطرها در کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی بر افزایش و ارتقای گرایش و اشتیاق دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	
مصاحبه	اثر منفی توضیحات بیش از حد کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی در مورد مطالب ذکر شده در آن بر تضعیف گرایش و تردید دانش آموز نسبت به هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت مختصر و مفید نوشته شدن مطالب در کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی بر تثبیت گرایش و رغبت دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	
مصاحبه	اثر منفی جمله بندی عبارات کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی به صورت نامتناسب با ویژگیهای سنی، ادراکی و علایق دانش آموز بر کاهش، تضعیف و تزلزل گرایش و تردید دانش آموز نسبت به هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت جمله بندی عبارات در کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی متناسب با ویژگیهای سنی، ادراکی و علایق دانش آموز بر تقویت گرایش دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	
مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر منفی مرتبط نبودن مطالب کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی با نیازهای روز و علایق دانش آموز بر کاهش رغبت دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت ارائه مطالب کاربردی مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی متناسب با نیازهای روز و علایق دانش آموز در کتابهای درسی بر گرایش بیشتر دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	
-----	-----	مصاحبه	اثر مثبت ارائه مطالب مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در قالب داستانهای بلند و کوتاه و زندگینامه ائمه (ع) و بزرگان دینی دوران قدیم و معاصر بر تحکیم گرایش دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	
مصاحبه	دانش آموزان نظری نداشتند.	مصاحبه	دانش آموزان نظری نداشتند.	رفتاری

جدول ۶، نشاندهنده تأثیر پنهان عامل محتوا بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان است به طوری که در سطح عاطفی، گاهی نبودن ورقهای کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی، به کارگیری رنگهای زیبا، شاد و جذاب در کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی، به کارگیری تصاویر زیبای متناسب با سن، علایق و مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در کتاب درسی، چیدمان منظم و منطقی و رعایت فاصله مناسب بین مطالب و سطرها در کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی، مختصر و مفید نوشته شدن مطالب در کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی، جمله بندی عبارات در کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی متناسب با ویژگیهای سنی، ادراکی و علایق دانش آموز، ارائه مطالب کاربردی مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی متناسب با نیازهای روز و علایق دانش آموز در کتابهای درسی و ارائه مطالب مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در قالب داستانهای بلند و کوتاه و زندگینامه ائمه (ع) و بزرگان دینی دوران قدیم و معاصر، نوید بخش افزایش ترغیب دانش آموزان به سمت هویت اسلامی - ایرانی است. در حالی که رنگ آمیزی نامناسب کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی، نبودن وجود تصاویر مرتبط، زیبا و جذاب در کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی، چیدمان غیرمنطقی و نامنظم و عدم رعایت فاصله مناسب بین مطالب و سطرها در کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی، توضیحات بیش از حد کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی در مورد مطالب ذکر شده در آن، جمله بندی عبارات کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی به صورت نامتناسب با ویژگیهای سنی، ادراکی و علایق دانش آموز و مرتبط نبودن مطالب کتابهای درسی همراستا با هویت اسلامی - ایرانی با نیازهای روز و علایق دانش آموز، کاهش علاقه و گرایش دانش آموزان به سمت هویت اسلامی - ایرانی را به دنبال دارد.

۶ - بررسی سؤال ششم، تأثیر پنهان عامل قوانین و مقررات از عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان دختر مدارس دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟

جدول ۷ - تأثیر مقوله‌های محوری اثر پنهان قوانین و مقررات بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان

شيوه	مقوله محوری اثر پنهان مثبت عامل قوانین و مقررات	شيوه	مقوله محوری اثر پنهان منفی عامل قوانین و مقررات	
مصاحبه	دانش آموزان نظری نداشتند.	مصاحبه	دانش آموزان نظری نداشتند.	شناختی
مصاحبه	دانش آموزان نظری نداشتند.	مصاحبه	دانش آموزان نظری نداشتند.	عاطفی
مصاحبه	اثر منفی رفتار غیر مهربانانه و غیردوستانه مسئولین توصیه کننده به رعایت هنجارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی هنگام اجرای قوانین مدرسه بر تخریب رفتارهای صحیح همسو با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموز	مصاحبه	اثر مثبت رفتار مهربانانه مسئولان توصیه کننده به رعایت هنجارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی با دانش آموز هنگام اجرای قوانین مدرسه بر اصلاح و بهبود رفتارهای همسو با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموز	رفتاری
مصاحبه	اثر منفی عدم پابندی جامع مسئولان مدرسه به قوانین مدرسه بر تضعیف رفتارهای صحیح همسو با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموز	مصاحبه	اثر مثبت پابندی مسئولان مدرسه به قوانین مدرسه بر تکوین رفتارهای صحیح همسو با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموز	
-----	-----	مصاحبه	اثر مثبت پابندی دانش آموزان موفق مدرسه به قوانین مدرسه بر تحکیم رفتارهای صحیح همسو با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموز	

جدول ۷، نشاندهنده تأثیر پنهان عامل قوانین و مقررات بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان در سطح رفتاری است به طوری که رفتار مهربانانه مسئولان توصیه کننده به رعایت هنجارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی با دانش آموز هنگام اجرای قوانین مدرسه، پابندی مسئولان مدرسه به قوانین مدرسه و پابندی دانش آموزان موفق مدرسه به قوانین مدرسه، رفتارهای صحیح همسو با هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان را افزایش می‌دهد؛ اما رفتار غیرمهربانانه و غیردوستانه مسئولان توصیه کننده به رعایت هنجارهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی هنگام اجرای قوانین مدرسه و عدم پابندی جامع مسئولان مدرسه به قوانین مدرسه، موجب تزلزل دانش آموزان در رفتارهای همسو با هویت اسلامی - ایرانی می‌شود و کجروی رفتاری آنها را هشدار می‌دهد.

۷ - بررسی سؤال هفتم، تأثیر پنهان عامل مکان فیزیکی مدرسه از عوامل آموزشی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان دختر مدارس دوره متوسطه شهر تهران چگونه است؟

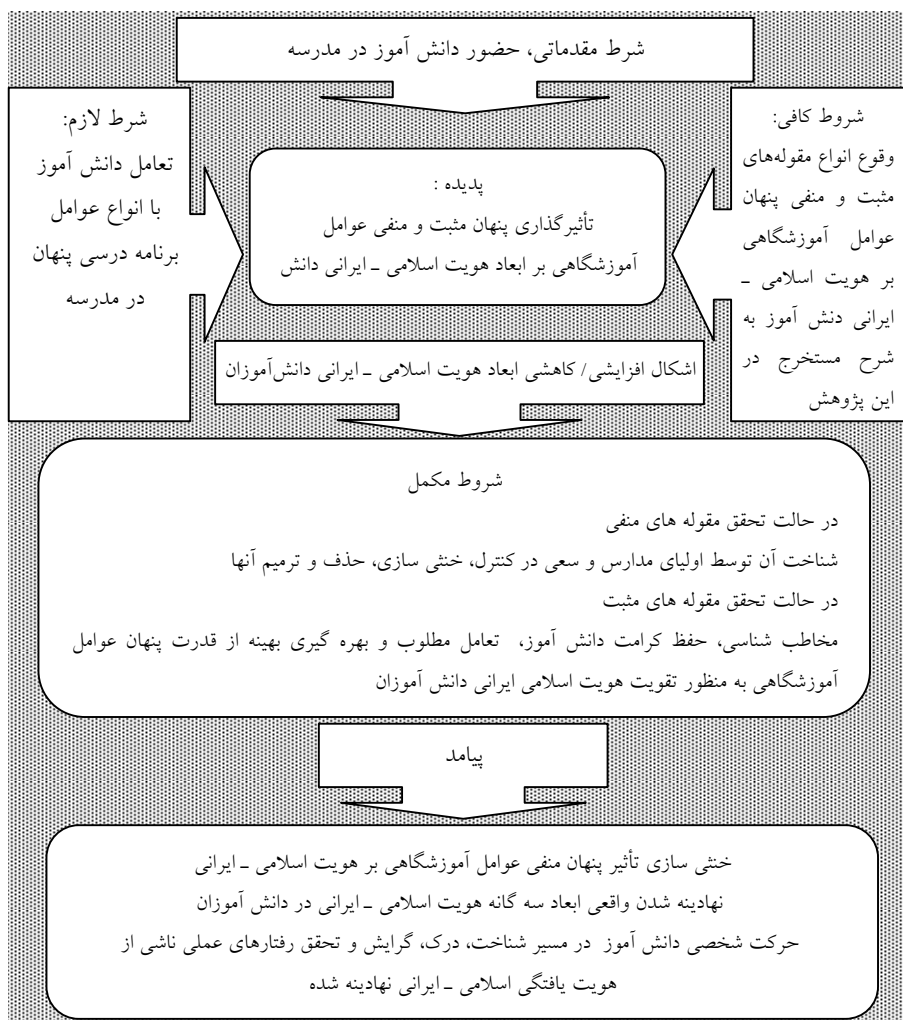
جدول ۸: تأثیر مثبت مقوله های محوری اثر پنهان مکان فیزیکی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان

شبهه	مقوله محوری اثر پنهان منفی عامل مکان فیزیکی	شبهه	مقوله محوری اثر پنهان مثبت عامل مکان فیزیکی	
-----	-----	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت معماری اسلامی - سنتی مدرسه بر تعالی، رشد و تکمیل ادراک دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	شناختی
-----	-----	مصاحبه	اثر مثبت طراحی دکوراسیون کلاس با توجه به مضامین مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر ارتقای و تحکیم ادراک دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	
-----	-----	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت تلفیق معماری مدرن و اسلامی - سنتی در ساخت بنای مدرسه بر تقویت گرایش و علاقه دانش آموز در زمینه هویت اسلامی - ایرانی	عاطفی
مصاحبه	بیش از حد نوشته شدن پیامهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی روی دیوارهای مدرسه بر کاهش رغبت و تضعیف گرایش دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	مصاحبه	اثر مثبت استفاده از بزرگی بزرگ با رنگهای متناسب و بیان دوستانه و غیردستوری یک مفهوم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی بر تقویت اشتیاق و رغبت دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	
-----	-----	مصاحبه	اثر مثبت رنگ آمیزی جذاب محیط "بیان مسائل مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی از سوی معلم" بر ترغیب و افزایش گرایش دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	
-----	-----	مصاحبه / اسناد و مدارک	اثر مثبت ایجاد تنوع و تغییر در مضامین مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در دکوراسیون مدرسه بر افزایش علاقه دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	
مصاحبه	امکانات نامطلوب مدرسه در حوزه نیازمندیهای رشد هویت اسلامی - ایرانی بر تضعیف گرایش و کاهش رغبت دانش آموز به سمت هویت اسلامی - ایرانی	-----	-----	
مصاحبه	چیدمان سمیناری صندلیها در کلاس هنگام بیان مسائل مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی از سوی معلم بر تضعیف مشارکت (فعالیت)ی مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در دانش آموز	مصاحبه	اثر مثبت چیدمان یک و چند گروهی صندلیها در کلاس هنگام بیان مسائل مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی از سوی معلم بر افزایش و تعالی رفتارها و فعالیتهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در دانش آموز	رفتاری

جدول ۸، نشان‌دهنده تأثیر پنهان عامل مکان فیزیکی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان است به طوری که در سطح شناختی، معماری اسلامی - سنتی مدرسه و طراحی دکوراسیون کلاس با توجه به مضامین مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، رشد ادراک دانش آموزان در عرصه‌های همسو با هویت اسلامی - ایرانی را به ارمغان می‌آورد. در سطح عاطفی، تلفیق معماری مدرن و اسلامی - سنتی در ساخت بنای مدرسه، استفاده از بنر رنگی بزرگ با رنگهای متناسب و بیان دوستانه و غیردستوری یک مفهوم مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی، رنگ آمیزی جذاب محیط "بیان مسائل مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی از سوی معلم" و ایجاد تنوع و تغییر در مضامین مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی در دکوراسیون مدرسه، تثبیت گرایش دانش آموزان به هویت اسلامی - ایرانی را به دنبال دارد در حالی که بیش از حد نوشته شدن پیامهای مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی روی دیوارهای مدرسه و امکانات نامطلوب مدرسه در حوزه نیازمندیهای رشد هویت اسلامی - ایرانی در انگیزش دانش آموزان نسبت به هویت اسلامی - ایرانی خلل وارد می‌کند. در سطح رفتاری، چیدمان یک و چند گروهی صندلیها در کلاس هنگام بیان مسائل مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی از سوی معلم، مشارکت دانش آموزان در بحثهای همسو با هویت اسلامی - ایرانی را آسان می‌سازد؛ اما چیدمان سمیناری صندلیها در کلاس هنگام بیان مسائل مرتبط با هویت اسلامی - ایرانی از سوی معلم، مشارکت و تلاش دانش آموزان در بحثها و فعالیتهای کلاسی همسو با هویت اسلامی - ایرانی را کاهش می‌دهد.

بحث و نتیجه گیری

نقش پنهان عوامل آموزشی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان را می‌توان در نگاهی کلی، در قالب الگو، نشان داد. این الگو بیانگر تبیین تأثیر پنهان عوامل آموزشی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان است.

شکل ۱: الگوی تبیین چگونگی اثرگذاری پنهان عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان

الگو نشان می‌دهد شرط مقدماتی تأثیرگذاری پنهان عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان، حضور آنها در مدرسه و قرار گرفتنشان در جو مدرسه است. سیلور، الکساندر و لوئیس (۱۳۷۸: ۴۵۱-۴۵۳) و فتحی و واحدچوکده (۱۳۸۵: ۱۰۳) نیز به این نتیجه دست یافته‌اند. شرط لازم به منظور اثرگذاری مثبت و منفی پنهان عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی

دانش آموزان، تعامل دانش آموز با انواع عوامل مدرسه است که البته وقوع چنین شرطی در مدارس حتمی است؛ چرا که تمام دانش آموزان در مدرسه در معرض تعامل با معلم، دوستان همکلاسی و هم مدرسه ای، مکان مدرسه، روش تدریس معلم، چگونگی ارزشیابی او، محتوای مدرسه و سیستم قوانین و مقررات مدرسه قرار می گیرند؛ چنانکه مهram و همکاران (۱۳۸۵: ۳) نیز به این موضوع اشاره کرده اند. شروط کافی که اثرگذاری پنهان عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان را افزایش یا کاهش می دهد، وقوع انواع مقوله های مثبت و منفی پنهان عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموز به شرح مستخرج در این پژوهش است که در جدولها، ذکر شده است. وجوه مثبت این یافته ها، وضعیتی است که در فرایند تعامل دانش آموز با عوامل مدرسه، مداخله مثبت به عمل می آورد و اثرگذاری مثبت این عوامل بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان را تعالی می بخشد. وجوه منفی یافته های این پژوهش، که در تعامل دانش آموز با عوامل مدرسه، مداخله گری منفی است، تأثیر منفی این عوامل را بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان تشدید می کند. یمانی و همکاران (۱۳۸۸) نیز بر این باور هستند که تجربه منفی محیط تحصیل، موجب بروز رفتارهای غیراخلاقی می شود.

سه شرط بیان شده در تعامل و ارتباط با یکدیگر، پدیده ای را به دست می دهد که از آن به "تأثیرگذاری پنهان مثبت و منفی عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش آموز" تعبیر می شود. واضح است که اثرگذاری مثبت، نتیجه مثبت دارد و میزان هویت یافتگی اسلامی - ایرانی دانش آموزان را ارتقا می بخشد؛ اما از آنجا که شرایط مداخله گر منفی (یافته های منفی این پژوهش) مانعی برای حرکت دانش آموز در مسیر هویت یافتگی اسلامی - ایرانی است، پژوهش، شروط مکملی را به عنوان راهکارهای مؤثر به منظور کاهش تأثیرات مقوله های منفی و نیز تقویت تأثیر مقوله های مثبت ارائه کرده است؛ بدین معنا که در حالت تحقق مقوله های منفی، شناخت آن توسط اولیای مدارس و سعی در کنترل، خنثی سازی، حذف و ترمیم آنها، موجبات تضعیف تأثیرات منفی را فراهم می سازد و در حالت تحقق مقوله های مثبت؛ مخاطب شناسی، حفظ کرامت دانش آموز، تعامل مطلوب و بهره گیری بهینه از قدرت پنهان عوامل آموزشگاهی از جمله راهکارهای تقویت هویت اسلامی - ایرانی دانش آموزان است. سری و دگنای (۲۰۰۹: ۹۲۸) نیز بر اهمیت حفظ کرامت انسانی دانش آموزان تأکید کرده اند. مهدوی و پیلتن (۱۳۸۸) نیز خاطر نشان کرده اند که هر چه تعاملهای مثبت بین اولیای مدرسه و دانش آموزان بیشتر شود، هویت ملی آنها

تقویت می‌گردد. لیتسا ویلاریل^۱ (۲۰۱۱) نیز در پژوهش خود نشان داد که مذاکرات هویتی در بستر گروهی رشد می‌کند که این امر اشاره بر بهره‌گیری بهینه از قدرت پنهان عوامل آموزشگاهی به منظور تقویت هویت است. نظر دانش‌آموزان را نیز می‌توان، مؤیدی بر این شروط مکمل دانست؛ چنانکه در ارتباط با حفظ کرامت دانش‌آموز، زهرا می‌گوید: نباید در مدرسه به دانش‌آموزان توهین و بی‌احترامی شود. آوا نیز در همین راستا می‌گوید: در مدرسه، نباید شخصیت ما را خرد کنند... نشانه‌هایی از اهمیت تعامل مطلوب و بهره‌گیری بهینه از قدرت پنهان عوامل آموزشگاهی را می‌توان از سخن یگانه استنباط نمود. او می‌گوید: مجموع بخشهای مدرسه، دست به دست هم، باید به گونه‌ای به من توجه، و کاری کنند که من از فکر زندگی در خارج از ایران، منصرف شوم... نگاهی کلی به یادداشتهای نوشته شده در میدان تحقیق این پژوهش، روشن می‌سازد که هر فرد، ویژگیها، تفاوتها، سبک یادگیری متفاوت، سبک رفتاری و شخصیتی مختص خود را دارد که اگر تمام عوامل آموزشگاهی، همراستا با هویت اسلامی - ایرانی مدارس به این تفاوتهای فردی توجه کنند و کرامت انسانی دانش‌آموزان در تمام اوضاع مدرسه، حفظ شود، اثرگذاری مثبتی بر هویت اسلامی - ایرانی دانش‌آموزان خواهد کرد.

پیامد شروط مقدماتی، لازم، کافی و مکمل را می‌توان خنثی‌سازی تأثیرات پنهان منفی عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی - ایرانی، نهادینه شدن واقعی ابعاد سه‌گانه هویت اسلامی - ایرانی در دانش‌آموزان و حرکت شخصی دانش‌آموز در مسیر شناخت، درک، گرایش و تحقق رفتارهای عملی ناشی از هویت یافتگی اسلامی - ایرانی نهادینه شده دانست که همان‌گونه که سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نشان می‌دهد (ص ۵ و ۱۹) در راستای اهداف آموزش و پرورش قرار دارد.

از این رو، توجه ویژه متولیان آموزش کشور به شروط مکمل ذکر شده، شناخت تأثیرات منفی عوامل آموزشگاهی توسط اولیای مدارس و سعی در کنترل، خنثی‌سازی، حذف و ترمیم آنها و اتخاذ تدابیری به منظور مخاطب‌شناسی، حفظ کرامت دانش‌آموز، تعامل مطلوب و بهره‌گیری بهینه از قدرت پنهان عوامل آموزشگاهی برای تقویت هویت اسلامی ایرانی دانش‌آموزان، پیشنهاد می‌شود.

1 - Villarreal Sosa, leticia

یادداشت

۱ - نمونه گیری در این پژوهش به شیوه زنجیره ای بود ولی در دو منطقه جغرافیایی یعنی شمال و جنوب تهران به دلیل عدم تمایل برخی از دانش آموزان مناسب این پژوهش برای همکاری (مصاحبه)، که از سوی مسئولان مدرسه معرفی شده بودند، مسئولان مدرسه به دلیل اینکه وقت کافی برای بررسی دوباره دیگر دانش آموزان مناسب برای این پژوهش را نداشتند از این رو، افرادی را انتخاب می کردند که در دسترسشان باشند. تعداد این افراد چهار نفر (دو نفر در شمال و دو نفر در جنوب تهران) هستند.

منابع فارسی

- بهمن، جرد؛ وانک، میکائیل (۱۳۸۴). **نگرش ها و تغییر آن ها**. ترجمه علی مهداد. تهران: انتشارات جنگل.
- بیانفر، فاطمه؛ ملکی، حسن؛ سیف، علی اکبر؛ دلاور، علی (۱۳۸۹). تبیین اثر برنامه درسی پنهان مدارس بر بازده-های عاطفی یادگیری در دانش آموزان دوره راهنمایی به منظور ارائه مدل. **فصلنامه مطالعات برنامه درسی**. س پنجم. ش ۱۷: ۵۷ تا ۸۵.
- زهیری، علی رضا (۱۳۸۹). **جمهوری اسلامی و هویت ملی**. قم: انتشارات پژوهشکده علوم و فرهنگ اسلامی.
- سبحانی نژاد، مهدی؛ امیری، زهرا (۱۳۹۲). چارچوب مفهومی هویت اسلامی - ایرانی و ملاحظات عملی تعمیق آن در نظام دانشگاهی. **فرهنگ در دانشگاه اسلامی**. س سوم. ش ۳: ۴۱۳ تا ۴۳۶.
- سبحانی نژاد، مهدی؛ منافی شرف آباد، کاظم (۱۳۹۰). **جامعه شناسی آموزش و پرورش (مبانی، رویکردها، سیر جامع نظریه ها و حوزه های شاخص)**. تهران: یسطرون.
- سیلور، جی گان؛ الکساندر، ویلیام ام؛ لوئیس، آرتور جی (۱۳۷۸). **برنامه ریزی درسی برای تدریس و یادگیری بهتر**. ترجمه غلامرضا خوئی نژاد. انتشارات آستان قدس رضوی و سمت.
- علیخانی، محمد حسین؛ مهرمحمدی، محمود (۱۳۸۴). بررسی پیامدهای قصد نشده "برنامه درسی پنهان" ناشی از جو اجتماعی مدارس دوره متوسطه شهر اصفهان. **مجله علوم تربیتی و روانشناسی**. ش ۴: ۱۲۱ تا ۱۴۶.
- فتحی واجارگاه، کورش؛ واحدچوکده، سکینه (۱۳۸۵). شناسایی آسیب های تربیت شهروندی در برنامه درسی پنهان: نظام آموزش متوسطه نظری از دیدگاه معلمان زن شهر تهران و ارائه راهکارهایی برای بهبود وضعیت آن. **فصلنامه نوآوری های آموزشی**. س پنجم. ش ۱۷: ۹۳ تا ۱۳۲.
- معماریان، حسین (۱۳۹۰). تدارک هدفها و دستاوردهای آموزش مهندسی. **فصلنامه آموزش مهندسی ایران**. س ۱۳. ش ۴۹: ۴۳ تا ۶۹.
- مهدوی، سید محمدصادق؛ پیلتن، فخر السادات (۱۳۸۸). بررسی جامعه شناختی نقش مدارس در شکل گیری هویت ملی دانش آموزان: (مطالعه موردی دانش آموزان سال سوم و پیش دانشگاهی شهر شیراز). **مطالعات ملی**. ش ۴۰: ۸۹ تا ۱۱۶.
- مهرام، بهروز؛ ساکتی، پرویز؛ مسعودی، اکبر؛ مهرمحمدی، محمود (۱۳۸۵). نقش مؤلفه های برنامه درسی پنهان در

هویت علمی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشگاه فردوسی مشهد). فصلنامه مطالعات برنامه درسی. دوره ۱. ش ۳: ۳ تا ۲۹.

یمانی، نیکو؛ لیاقتدار، محمدجواد؛ چنگیز، طاهره؛ ادیبی، پیمان (۱۳۸۸). چگونه دانشجویان پزشکی حرفه ای گری را در بالین می آموزند: مطالعه کیفی از تجربه استادان و کارورزان. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی. ش ۲۴: ۳۸۳ تا ۳۹۶.

منابع انگلیسی

- Sari, Mediha & Doganay, Ahmet(2009). Hidden Curriculum on Gaining the Value of Respect for Human Dignity:A Qualitative Study in Two Elementary Schools in Adana.**EDUCATIONAL SCIENCES: THEORY & PRACTICE**. 9 (2) , p 925-940
- Villarreal Sosa, Leticia (2011). «Mexican Origin Students in the Borderlands: The Construction of Social Identity in the School Context». ProQuest LLC, Ph.D. Dissertation, The University of Chicago.

